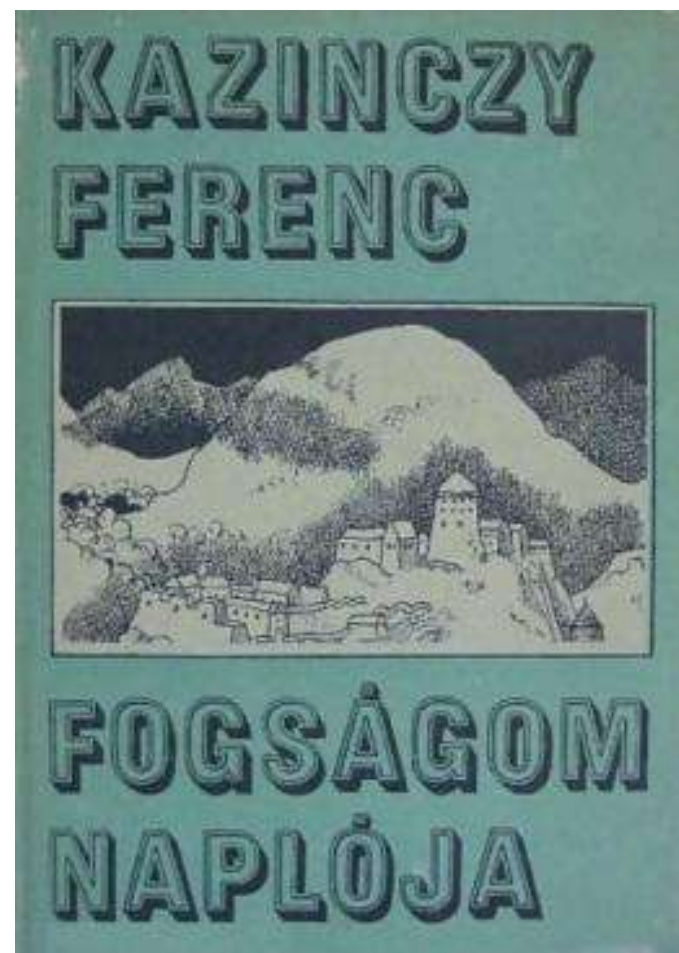

Kazinczy Ferenc és a nyelvújítási mozgalom

- Ø Kazinczy Ferenc 1759 és 1831 között élt.
- Ø Egyszerre volt író, költő, műfordító, irodalomszervező és a nyelvújítás jelentős alakja.
- Ø Szerkesztője volt a *Magyar Museum* folyóiratnak.

- ∅ A jakobinus mozgalommal való kapcsolata miatt 6 évig raboskodott. Erről az időszokról számol be a *Fogságom naplója* című alkotásában.

- Ø Hazatérve széphalmi birtokán telepedett le, s ez lett a magyar irodalom központja.

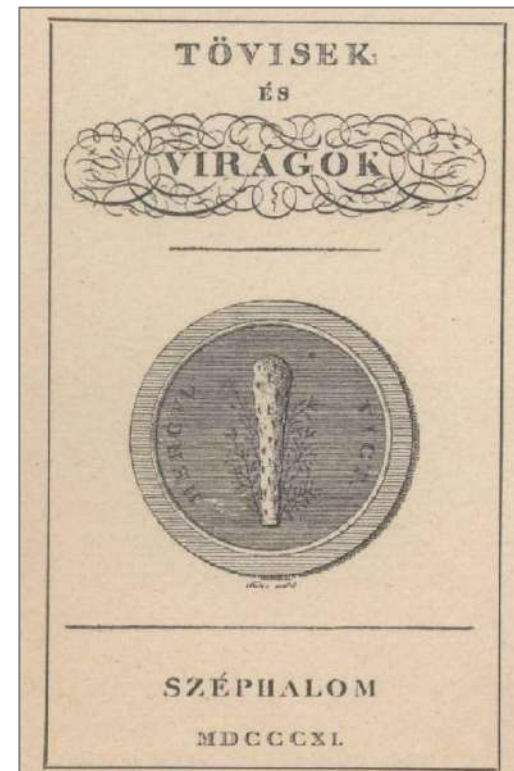
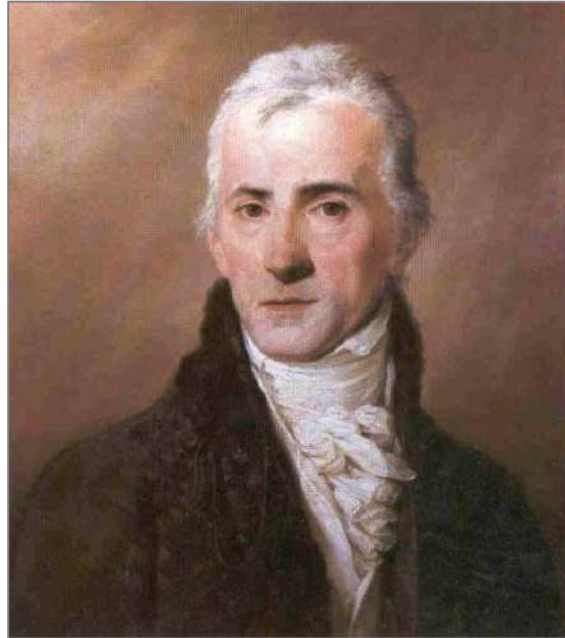
Ø Levelezéssel irányította a magyar irodalmi életet. Leveleit 23 kötetben adták ki.

- Ø Stílusát tekintve klasszicista volt: számára a fordítás fontosabb volt, mint az eredeti alkotás.
- Ø Úgy önmagától, mint költőtársaitól a tökéleteset követelte, az ún. „fentebb stílt” (magasztos ízlés, kifinomult érzés- és gondolatvilág).

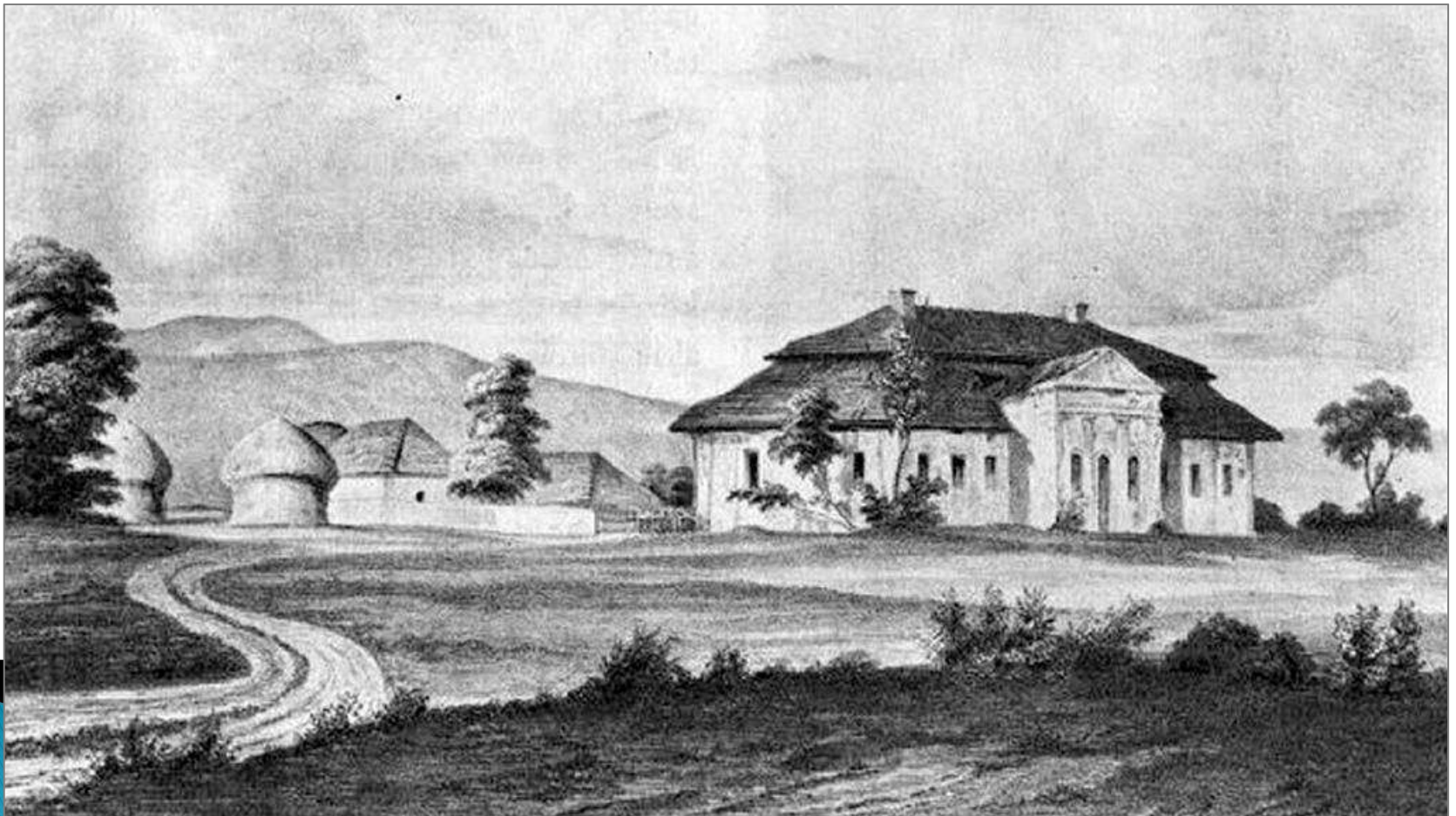
A nyelvújítási mozgalom elindulása

- A nyelvújítási mozgalmat Kazinczy Ferenc indította el a *Tövisék és virágok* (1811) című epigrammagyűjteményével.

- ✿ Kazinczy fordításra buzdította író- és költőtársait, mivel úgy vélte, hogy a fordítás ébresztheti rá őket *a nyelv lehetőségeire*, ugyanakkor *fogyatékoságaira*, valamint az ezekből adódó *feladatokra* is.
- ✿ Fordítás közben azt tapasztalták, hogy a magyar nyelv alkalmatlan a fejlett nyugati irodalmak polgári ízlés- és gondoltavilágának átültetésére.
- ✿ A magyar nyelvet elmaradottnak, parlagiasnak találták. (Az iskolában a tanítás nyelve a latin volt, az arisztokrácia pedig szívesebben használta a németet vagy a franciát.)

- Arra a következtetésre jutottak, hogy a magyar nyelvet mesterségesen kell megújítani.
- A nyelvújítási mozgalom Széphalomból indult el, és ide futott össze minden törekvés, kezdeményezés.

☀ A nyelv megújításának kezdeményezése két táborra osztotta az írókat és költőket:

§ neológusok (nyelvújítók)

§ ortológusok (hagyományőrzők)

- ✿ A neológusok úgy vélték, hogy a magyar nyelvet mesterségesen kell megújítani új szavakat létrehozva.
- ✿ A hagyományőrök a nyelv természetes fejlődése mellett foglaltak állás.

Szóalkotási módok

☀ 1. A régi nyelv szavainak felújításával

§ hon

§ hős

§ hölgy

§ dísz

§ szobor

§ iker

Szóalkotási módok

☀ 2. A népnyelvből merített szavak irodalmi rangra emelésével

§ hullám

§ bútor

§ poggyász

§ páholy

§ kamat

Szóalkotási módok

☀ 3. Koholt képzők segítségével alkotott szavak (-ász/-ész, -da/-de, -nok/-nök)

§ cukrász

§ fodrász

§ aknász

§ fagylalda

§ gyűlde

§ tanoda

§ söröde

Gyakorlat

✿ Az alábbi szavaknak ma már a nyelvújítási változataik élnek. Melyek ezek a szavak?

- kirurgus = sebész
- muzsikus = zenész
- historicus = történész
- generális = tábornok
- Secretarius = titkár

Szóalkotási módok

☀ 4. A szavak végződésének elhagyásával

§ gyárt → gyár

§ iparkodik → ipar

§ percenet → perc

Gyakorlat

☀ A következő szavakon végezd el az új szavak megalkotásához szükséges „műtétet”!

- címer → cím
- gyökér → gyök
- üres → űr
- cikkely → cikk
- cégér → cég
- gyámol → gyám
- köböl → köb
- gyógyít → gyógy

Szóalkotási módok

☀ 5. Szóösszetétellel

§ rendőr

§ hőmérő

§ fogorvos

Gyakorlat

✿ Milyen új szavak születtek az alábbi összetételek során?

- cső+orr → csőr
- rovátkolt+barom → rovar
- talp alja → talaj
- csípő eszköz → csipesz
- gyújtó fácska → gyufa
- zengő tambura → zongora

Szóalkotási módok

☀ 6. Idegen szavak átalakítása

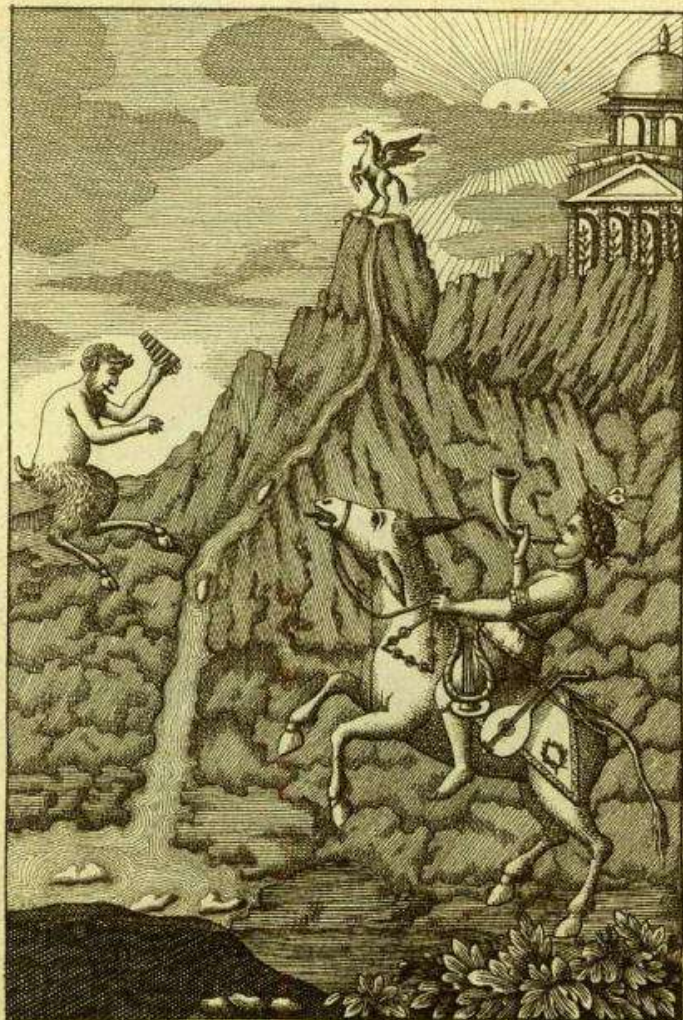
§ lat. balnea = bálna

§ ném. Leipzig = Lipcse

§ fr. fauteuil = fotel

Az ortológusok és neológusok közti harc

- 1813-ban a hagyományőrök megjelentették a *Mondolat* című gúnyiratukat, melyben a nyelvújítók túlzásait stílusutánnal, azaz a paródia alkalmazásával tették nevetségessé.

*A' bölts APOLLO' függve - hevert ezüst.
 Lantjára kezd egy Isteni bájoszó
 Erő patakkal folyni, 3 Pannon'
 Énekesít heve lelkesíti.
 Örül Hazám - már láttya Te benned a'
 Böldög Jövendőt!*

MAGY.

A Mondolat címlapja

MONDOLAT.

SOK BÖVITMÉNYEKKEL,
 ÉS EGGY
 KIEGÉSZÍTETT ÚJJ-SZÓTÁRRAL
 EGGYÜTT.

Angyalbörbe kötve, egy Tünet - forint.

DICSHALOM.

1813.

Mondolat

- „ZAFYR CZENCZINEK, kedves cousinémnek, mivel lelkü Onkelem jó leányának, hálás buzgalommal tulajdonolja a kiadó.”
- Somogyi Gedeon és társai (a *Mondolat* szerzői) anagrammás címezéssel ajánlották Kazinczynak mint bájdús kisasszonynak a *Mondoltatot*.

• „Édes Angyalném!

MONDOLATOMAT, melyet. a Közönyújjságok olly magosra ditsértek fel, 's a' miről köztünk is volt már a' beszélgetés beszédje, a minapság elígért szóm szerént imé Szépnéségednek felajánlom, külmiképségét olly idomra szabván, hogy dolgozáserszénykédbbe is belé illjen. (...) Ha a' viszontvizitek' unalma közül, vagy a' hangbetűzetbe belé fáradva, Zongorád' mellől kertilakódnak kies virúlmánnyára kimozgol: sok hihetőssel reménylem, hogy ezen tudományossan kitisztított Anybeszéletnek olvasása elméd' bűgondjait felejtésbejutásra fogja sürgetni.

✿ Láttasd aztat Vértestnémmel is, mihelyt talabor agfáid' humorodott árnyaiban vele öszekezelve, a' virágos ákháztgyerkek' sorrendei' közt szokástok szerént fel 's alá bitzegtek: A legújjabb olvasottság' lajtorjáján áll Öné is veled együtt : vigyázd le, tetszeni fog előtte Könyvmunkámnak lapos gunyorja, s pengő szójátéka; —fakadozó örömét nem rejthetvén, tsaknem kiömöl majd nevéttében, ha hogy, miolta elférjesedett, szomorkásabbá nem lett. Hallom, hogy Titokírász a' Férje. Én a jó Urkát még nem esmérem...Adieu, Szépném!

Mondolat

- ✿ A *Mondolat* közölte a nyelvújítók újonnan alkotott szavait is... parodisztikus szándékkal.

- Alagya = elegia
- Anybeszélet = Grammatica Hung.
- Apród = gyermek
- Aranyüstök = szőke haj
- Átlohadni = csendesen általmenni
- Átkupidolni = szerelembe ejteni
- Bámtest = gyönyörű testalkat
- Begyeskedő = szerető
- Bicegni = sétálgatni
- Csókpengés = csókcuppanás
- Csorogcsepp = Accidentia

• elférfjesen menni

- Evéskíváncs = Appetitus (étvágy)
- Fagyapjú = pamut
- Gedélni = Allicere (csábítani)
- Hímiség = Masculinum (férfi mivolt)
- Huppáltatni = hintázni
- Irigyvetekedőné = vetélytársnő
- Képzelmész = poéta
- Lükkögés = tétovázás
- Megkarolás = megölelés
- Merészlet = Courage (bátorság)
- Muzsiköszönösi = koncert
- Nyősténke = feleség
- Orrkendő = zsebkeszkenő
- Pincekirályné = örömeány
- Semezsemmás = indifferens

- Az ellenfél válasza sem maradt el.
 - A neológusok nevében Kölcsey Ferenc és Szemere Pál válaszoltak.
 - 1815-ben jelent meg a *Felelet a Mondolatra*.
 - Az ellenség fegyverével vágtak vissza: a régies nyelv és stílus eltúlzásával.
-

Felelet a Mondolatra

FELELET
A
MONDOLATRA

NÉHAI

BOHÓGYI GEDEON ÚRNAK.

~~~~~

*Mondolat. Sok Hívőtményekkel, és
egy készített új Szótárral együtt.
Dicsfalom (azaz WESZPÁLM) 1813.º
ezimő Pasquitarára.*

~~~~~

P E S T E N,

TRATTNER JÁN. TAM. Betűivel 1815.

„Túróra szarka, túróra! van egy kevés számvetésem az uracscsal. Ide szóra nagy tudós , most én az uracsot lúgba vetöm és szappan nélkül mögmosom, tudja e mivel? sulyokkal, ama' tót szappannal.

Levelem' eme' kezdetén el ne bámuljon az uracs, mint a' borjú az új kapunál. Mög van mondva, a' szél ellen ne pösölj , mert magadat vizelled le. Addig is nyújtózz, még lepled ér, végtére, tanulj tinó, ökör lesz belled. Micsoda lókörmü, karikalábu, löcskezü, tökfej, szamárfülü csudateremtmény, ostoba csörebogár lehet az, a' ki mint a' vak csak neki megy a' böcsületös embörnek, és beleütközik? ki tötte az uracsot bíróvá a' philologiában ? hogy mint egy iskolamester rakoncátlan szájjal, félreficamlott nyelvvel ellenünk újjétók ellen a' szűr alatt pittyet hányogasson?

Höss másé az udvarról! Mindjárt mögtöszöm, hogy ha ki nem röpül, fészkestül tyukmonyastul oda lösz, ebestül macskástul elvesz , le sem is cséplik ugy a' búzát, mint én lebugyázom; mög lösz mind süelve, mind pirétva, mégis akasztom tönögölét, rajta ütök, és vérét is vöszöra, 's ott hagyom a' faképnél. Hiszen tudhatta az uracs, hogy számba fontba köll vonni a' gondolatokat! nem is köllene minden tálban egy kalánnak lenni, mert mások is torkába vethetik a' szovat. De csak bele kottyana a' nyelv' dolgába a' szilvalév...”

- ✿ A harcot Kazinczy Ferenc zárta le 1819-ben , s tanulmányának címe: *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél.*
- ✿ Ennek a tanulmánynak egyik fő gondolata: „*Jól és szépen az ír, aki tüzes ortológus és tüzes neológus egyszersmind, s egyességben és ellenkezésben van önmagával.*”

Forrás:

1. Orbán Gyöngyi: Olvasókönyv a középiskolák 10. osztályának, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2005
2. A magyar nyelvújítás antológiája, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1995

Képek:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Museum

<http://www.minervaantikvarium.hu/webaruhaz/fogsagom-naploja/>

<https://mek.oszk.hu/01900/01903/html/index625.html>

<http://real-ms.mtak.hu/23303/>

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferenc_Kazinczy_\(Joseph_Kreutzinger\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferenc_Kazinczy_(Joseph_Kreutzinger).jpg)

<https://moly.hu/konyvek/kazinczy-ferenc-tovisek-es-viragok>

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:A_Mondolat_c%C3%ADmlapja.jpg

https://www.kolcsey.org/kolcsey-ferenc/kolcsey-irodalmi-tevekenysege/kfit_felelet-a-mondolatra/